

Testiranje statističkih hipoteza

Predavač: Dr Mirko Savić

savicmirko@ef.uns.ac.rs

www.ef.uns.ac.rs

Definicija:

Hipoteza predstavlja pretpostavku koja je zasnovana na određenim činjenicama (najčešće naučnim ili iskustvenim).

Jednom formirana hipoteza se koristi za izvođenje zaključaka o posmatranom problemu uz pomoć odgovarajućeg statističkog metoda.

Podela testova:

- Parametarski testovi.
- Neparametarski testovi.

Definisanje nulte i alternativne hipoteze

Nulta hipoteza H_0 - tvrdnja o vrednosti nekog parametra osnovnog skupa koja se testira. Cilj je da se ta pretpostavka statistički potvrdi ili ospori.

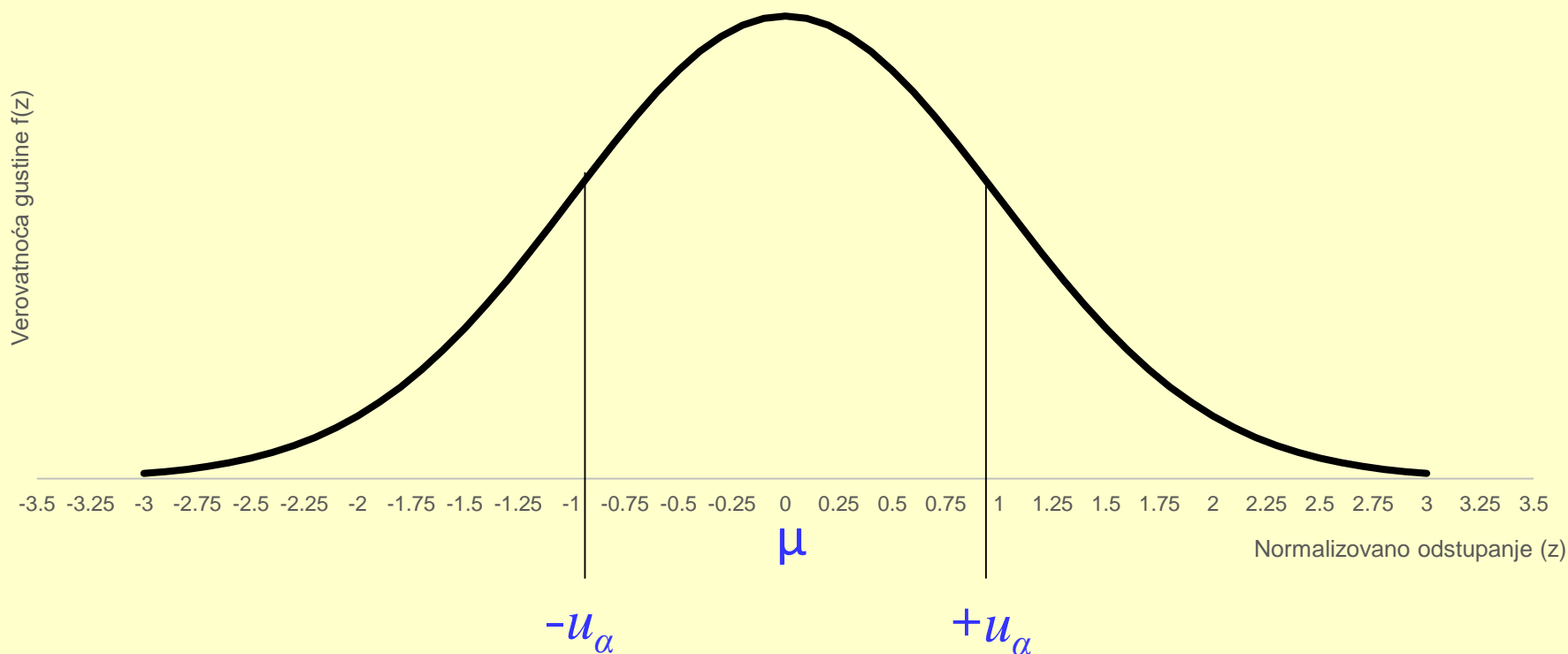
Nasuprot nulte hipoteze H_0 , je alternativna hipoteza H_1 , koja sadrži sve ostale vrednosti parametra osnovnog skupa koje nisu obuhvaćene nultom hipotezom H_0 .

Hipoteza može da bude prosta ili složena. Postoje tri varijante:

1. Tvrdnja: Prosečna plata u gradu je 1000 evra.

$$H_0: \mu = \mu_0 = 1000 \quad H_1: \mu \neq \mu_0 = 1000$$

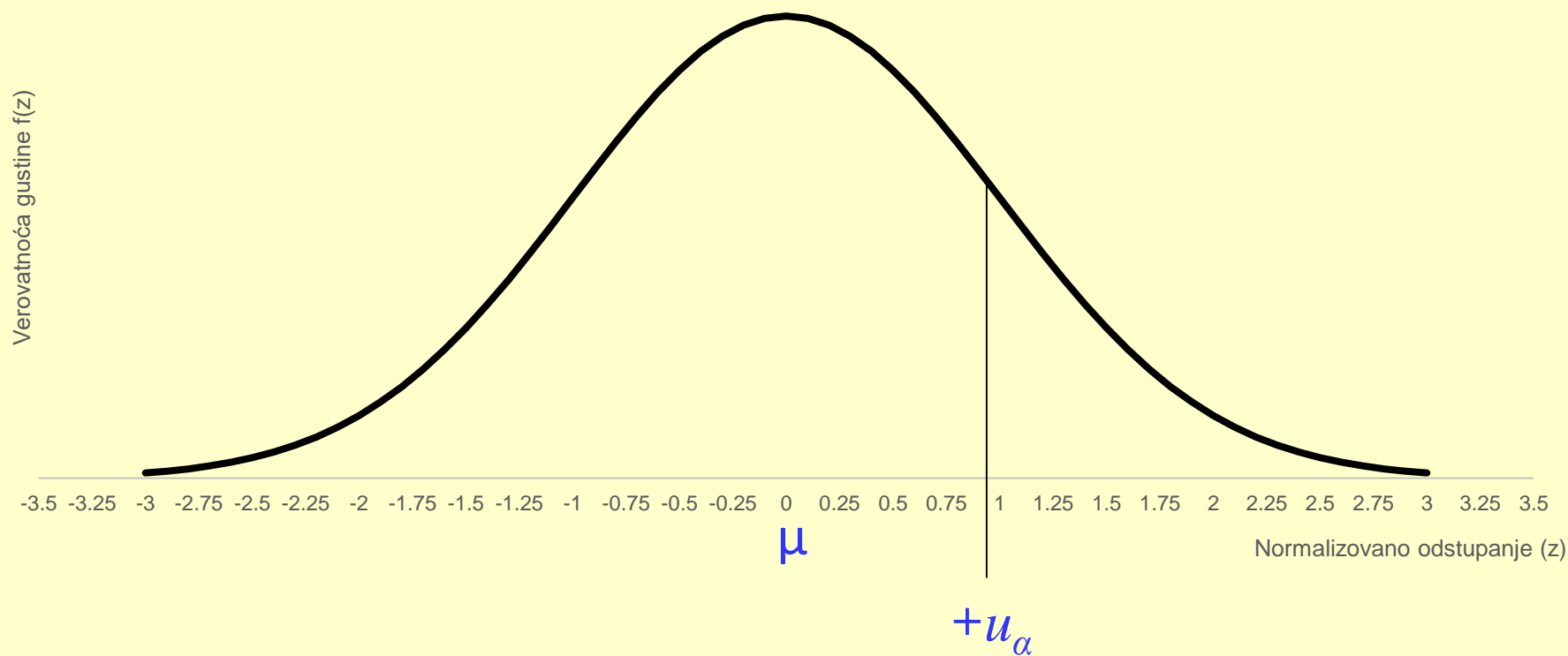
Dvosmerni test ($\pm u_\alpha$)

2. Tvrdnja: Prosečna plata u gradu je veća od 500 evra.

$$H_0: \mu = \mu_0 = 500 \quad H_1: \mu > \mu_0 = 500$$

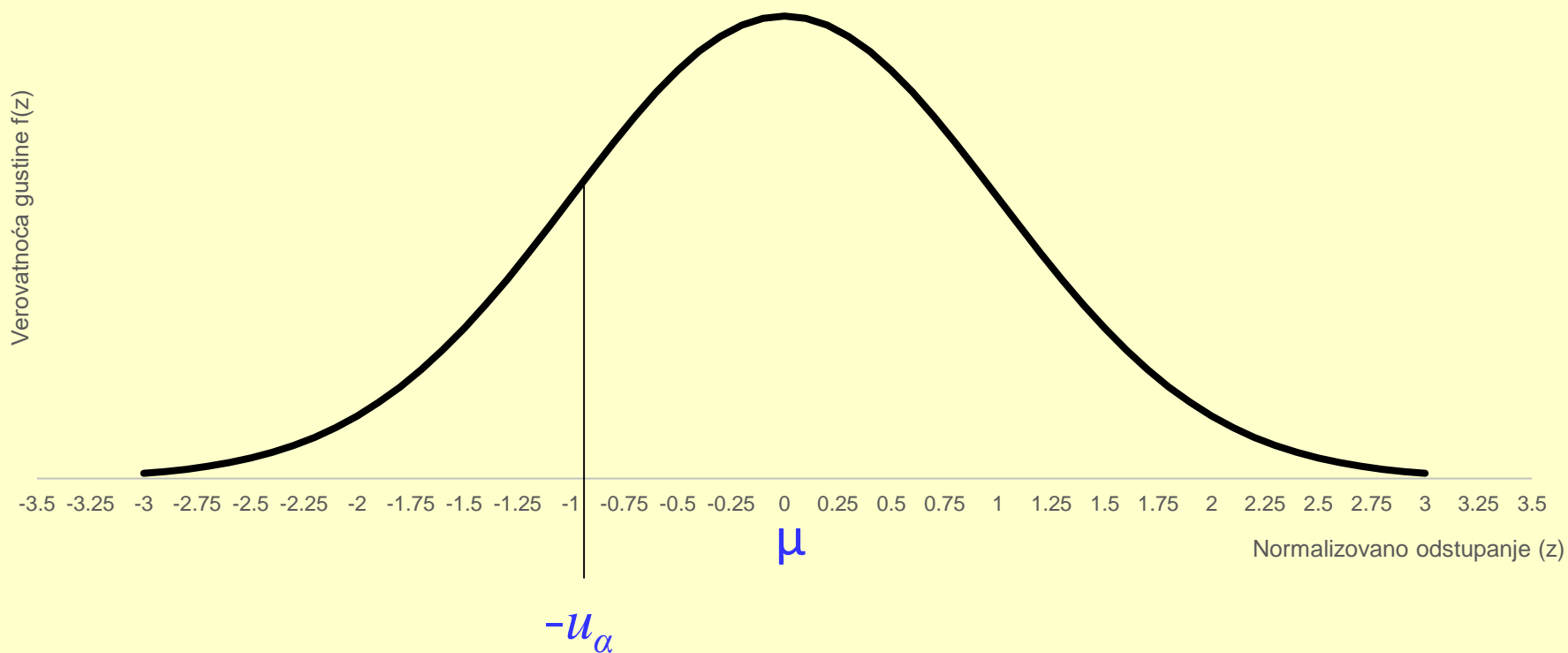
Jednosmerni test sa donjom granicom ($+u_\alpha$)

3. Tvrdnja: Prosečna plata u gradu je manja od 1200 evra.

$$H_0: \mu = \mu_0 = 1200 \quad H_1: \mu < \mu_0 = 1200$$

Jednosmerni test sa gornjom granicom ($-u_\alpha$)

Rizici greške kod testiranja hipoteza

-	Testiranjem H_0 se prihvata	Testiranjem H_0 se odbacuje
H_0 je istinita u osnovnom skupu	Dobra odluka, uz verovatnoću $1-\alpha$	Greška prve vrste, uz verovatnoću α
H_0 je neistinita u osnovnom skupu	Greška druge vrste, uz uslovnu verovatnoću β	D o b r a o d l u k a . uz verovatnoću $1-\beta$ (verovatnoća $1-\beta$ se zove "jačina testa" ili "moć testa")

Testiranje hipoteza primenom " p " vrednosti

Klasičan način testiranja:

Upoređivanje statistike testa (u_0) i tablične vrednosti (u_α).

“ p ” vrednost- realizovani nivo rizika greške α .

$\alpha \geq p$ H_0 se odbacuje!

$\alpha < p$ H_0 se prihvata!

Uvod u parametarske testove

- Koriste se za proveru hipoteza o nepoznatoj vrednosti parametara osnovnog skupa.
- Primena zavisi od ispunjenja unapred određenih, strogih pretpostavki o osnovnom skupu.

Parametarski testovi se vrše na osnovu nekog od teorijskih rasporeda:

- normalnog rasporeda,
- Studentovog t -rasporeda,
- Snedekorovog F -rasporeda,
- binomnog rasporeda.

Testiranje na osnovu normalnog rasporeda

Uslov: $n \geq 30$

Testiranje aritmetičke sredine

Izračunavanje statistike testa:

Kada nije poznata varijansa osnovnog skupa:
$$u_0 = \frac{\bar{x} - \mu_0}{S_{\bar{x}}},$$

gde je:

$\bar{x}$ – aritmetička sredina uzorka,

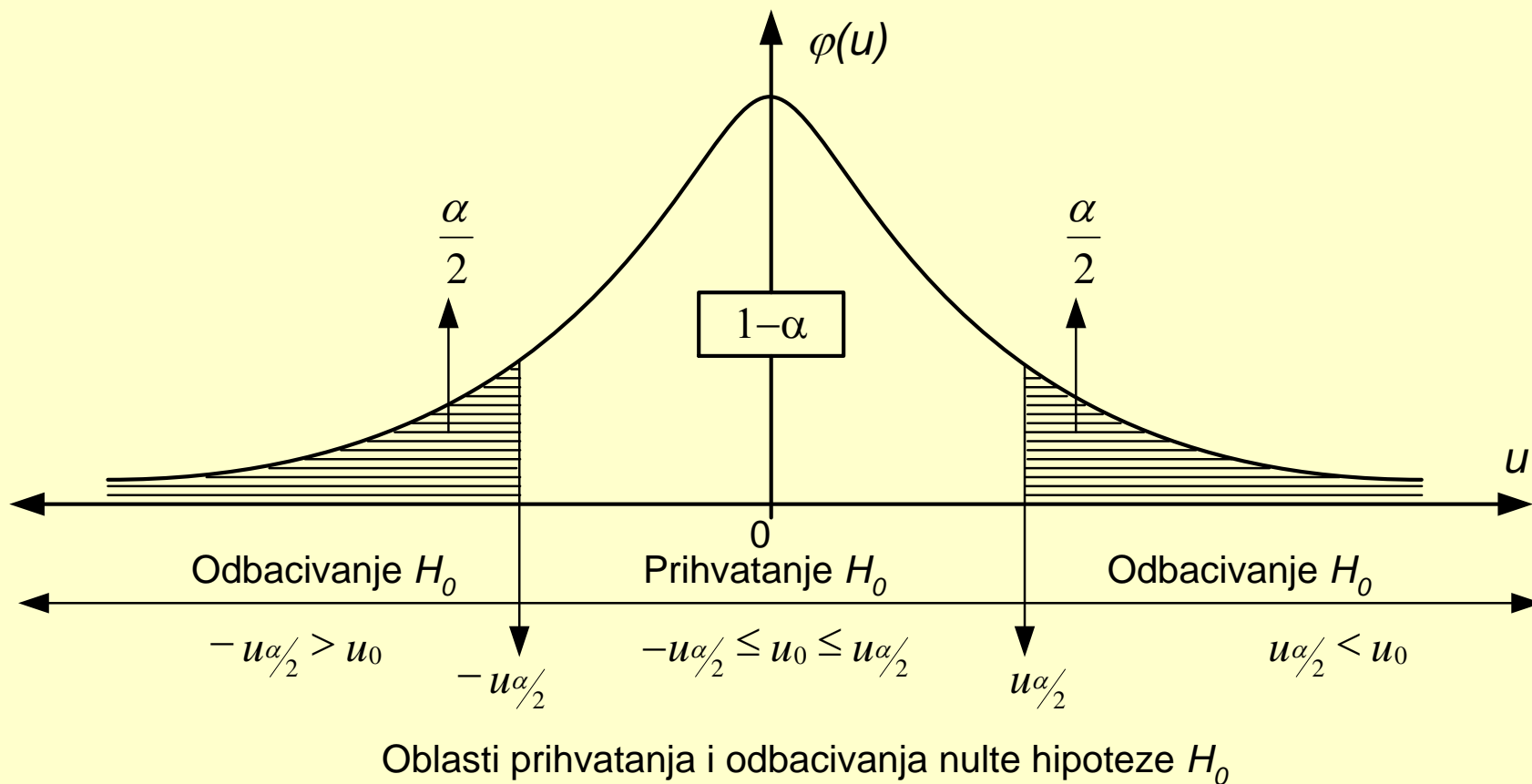
μ_0 – hipotetička vrednost aritmetičke sredine osnovnog skupa,

$S_{\bar{x}}$ – ocena standardne devijacije osnovnog skupa.

Dvosmerni test:

1. prosta H_0 i složena H_1 (dvosmerni test):

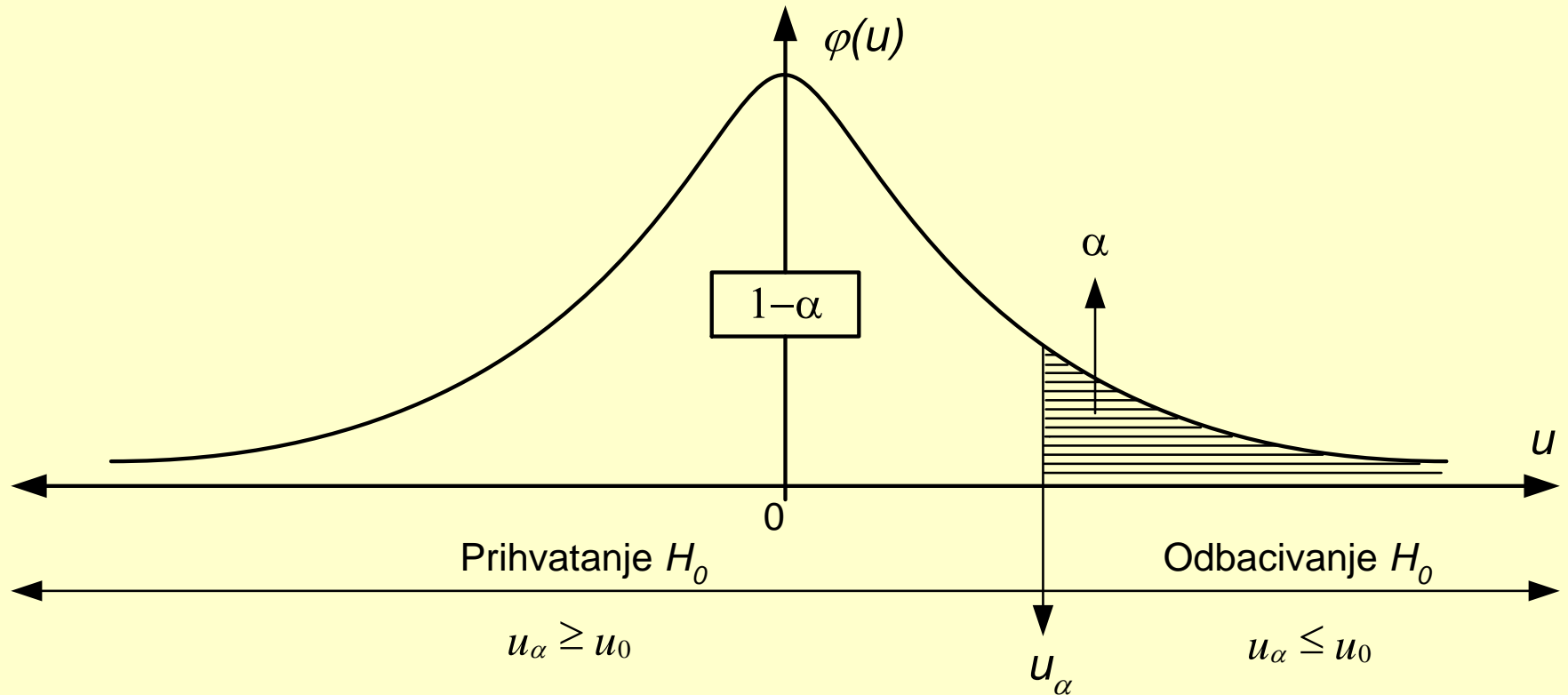
$$H_0: \mu = \mu_0; \quad H_1: \mu \neq \mu_0.$$

Jednosmerni test:

2. složena H_0 i složena H_1 (jednosmerni test):

$$H_0: \mu = \mu_0; \quad H_1: \mu > \mu_0.$$

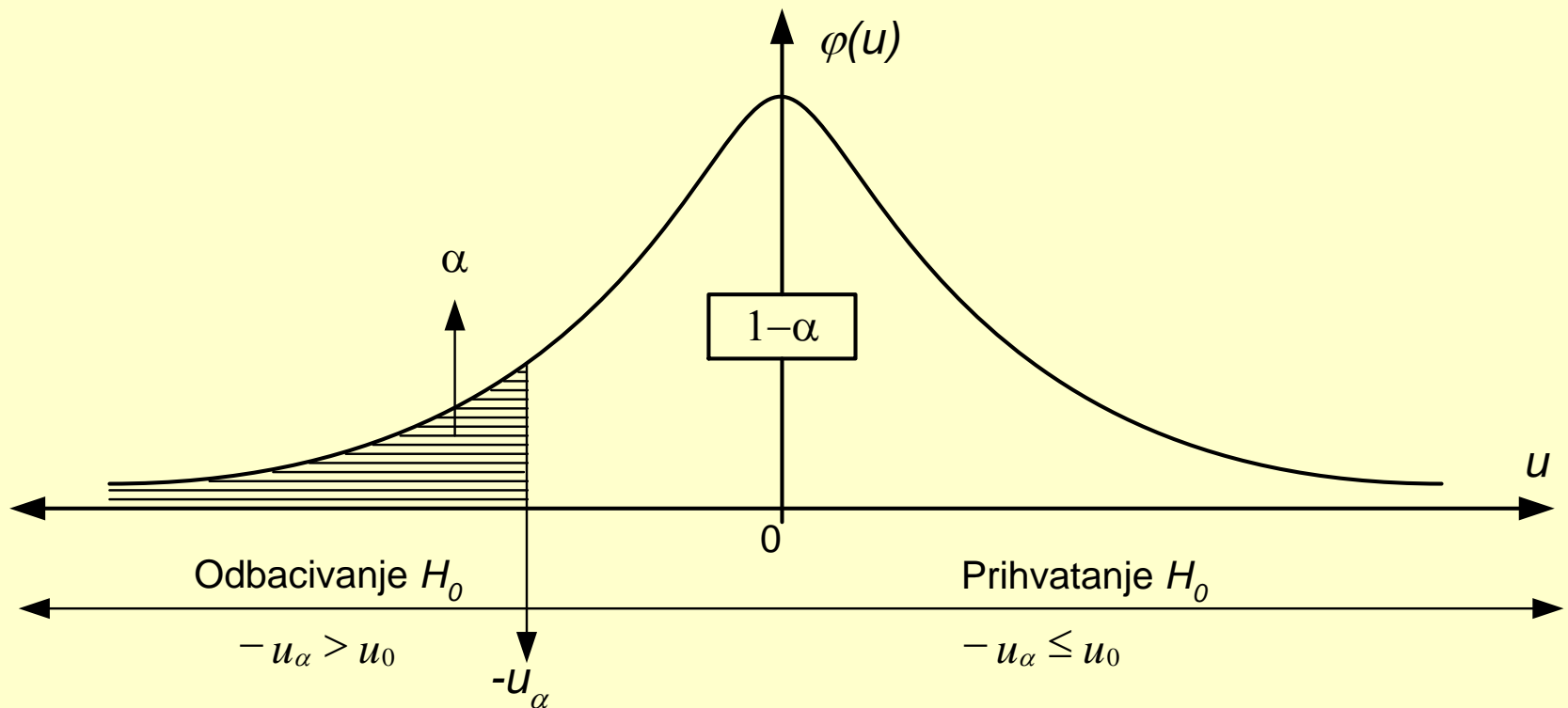

Oblasti prihvatanja i odbacivanja nulte hipoteze H_0

Jednosmerni test:

3. složena H_0 i složena H_1 (jednosmerni test):

$$H_0: \mu = \mu_0; \quad H_1: \mu < \mu_0.$$

Oblasti prihvatanja i odbacivanja nulte hipoteze H_0

SOT-241 Testiranje razlike a.s. osnovnog skupa i a.s. uzorka (Prilagođeno za rad u Excel-u)

SOT-243

Testiranje aritmetičke sredine, intervalna serija, veliki uzorak (Prilagođeno za rad u Excel-u)

Testiranje proporcije

Uslov: $n \geq 50$

$$u_0 = \frac{p' - P_0}{s_{p'}}$$

gde je:

p' – proporcija u uzorku,

P_0 – hipotetička vrednost proporcije u osnovnom skupu,

$s_{p'}$ – ocena srednje mere odstupanja proporcija u uzorcima od proporcije u osnovnom skupu.

SOT-244 Testiranje proporcije (Prilagođeno za rad u Excel-u)

Testiranje na osnovu Studentovog t -rasporeda

Uslov: $n < 30$

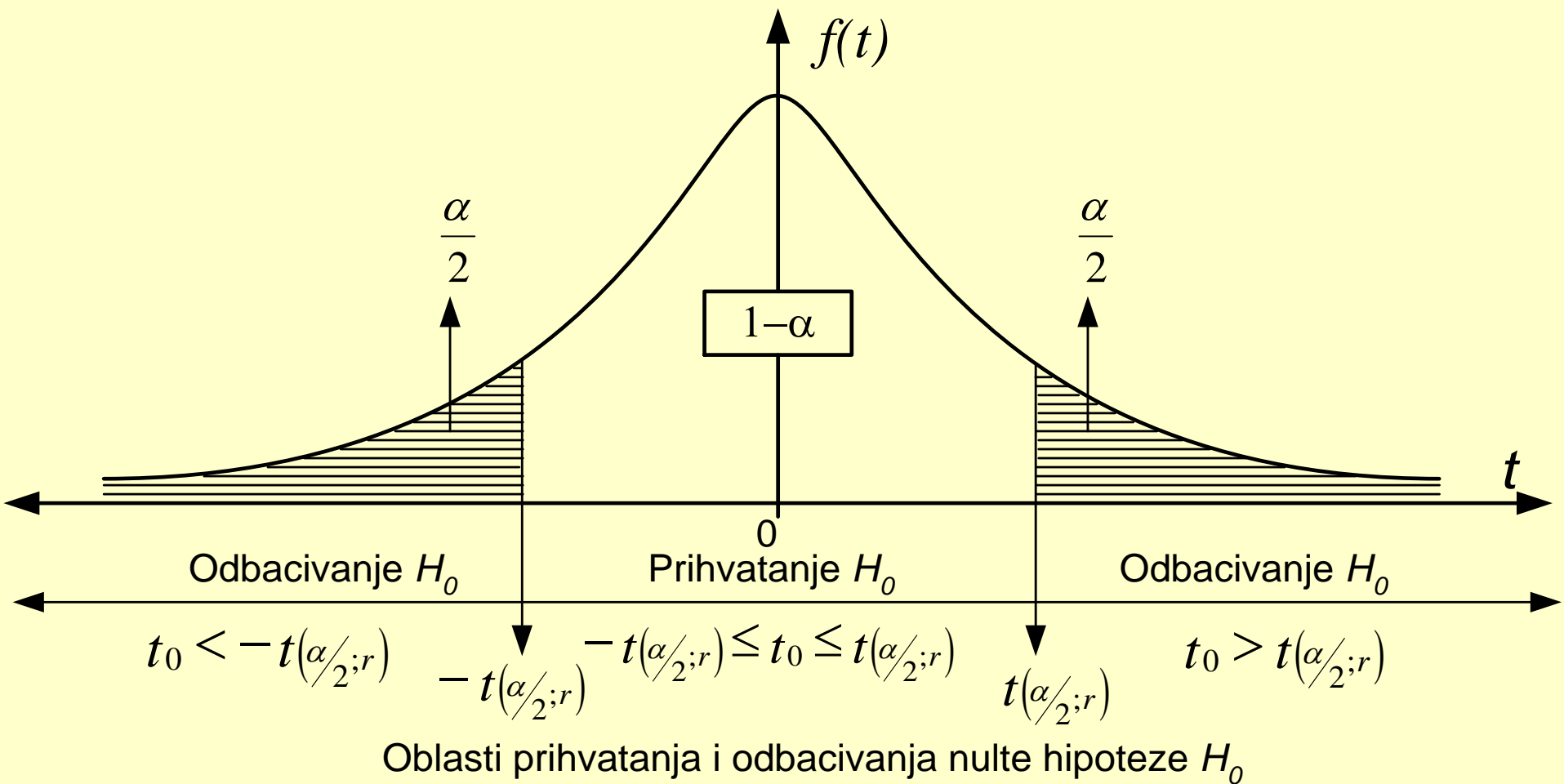
$t_{(a;r)}$

Goset (Gosset) početkom XX veka

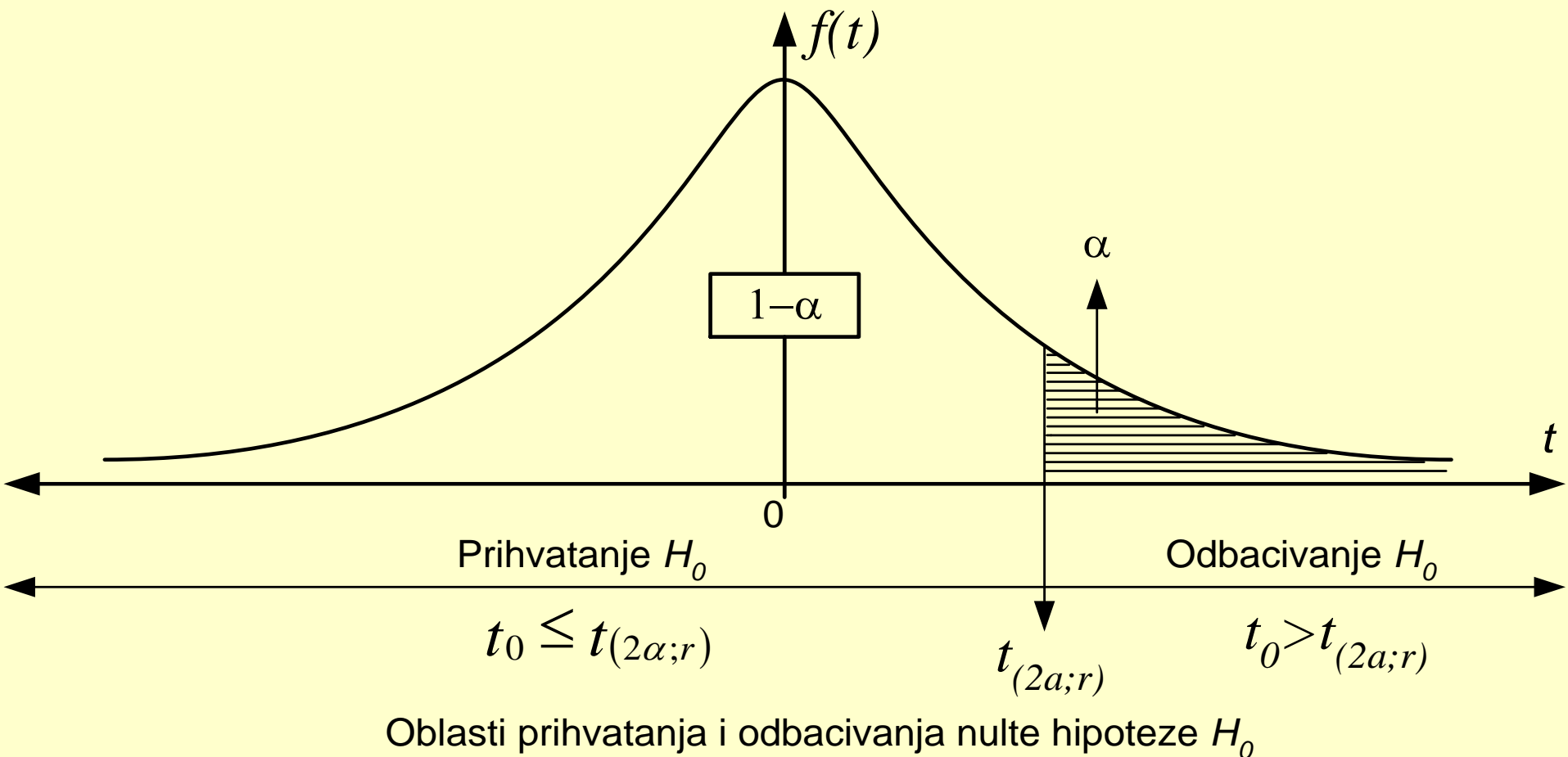
Testiranje aritmetičke sredine

$$t_0 = \frac{\bar{x} - \mu_0}{S_{\bar{x}}}$$

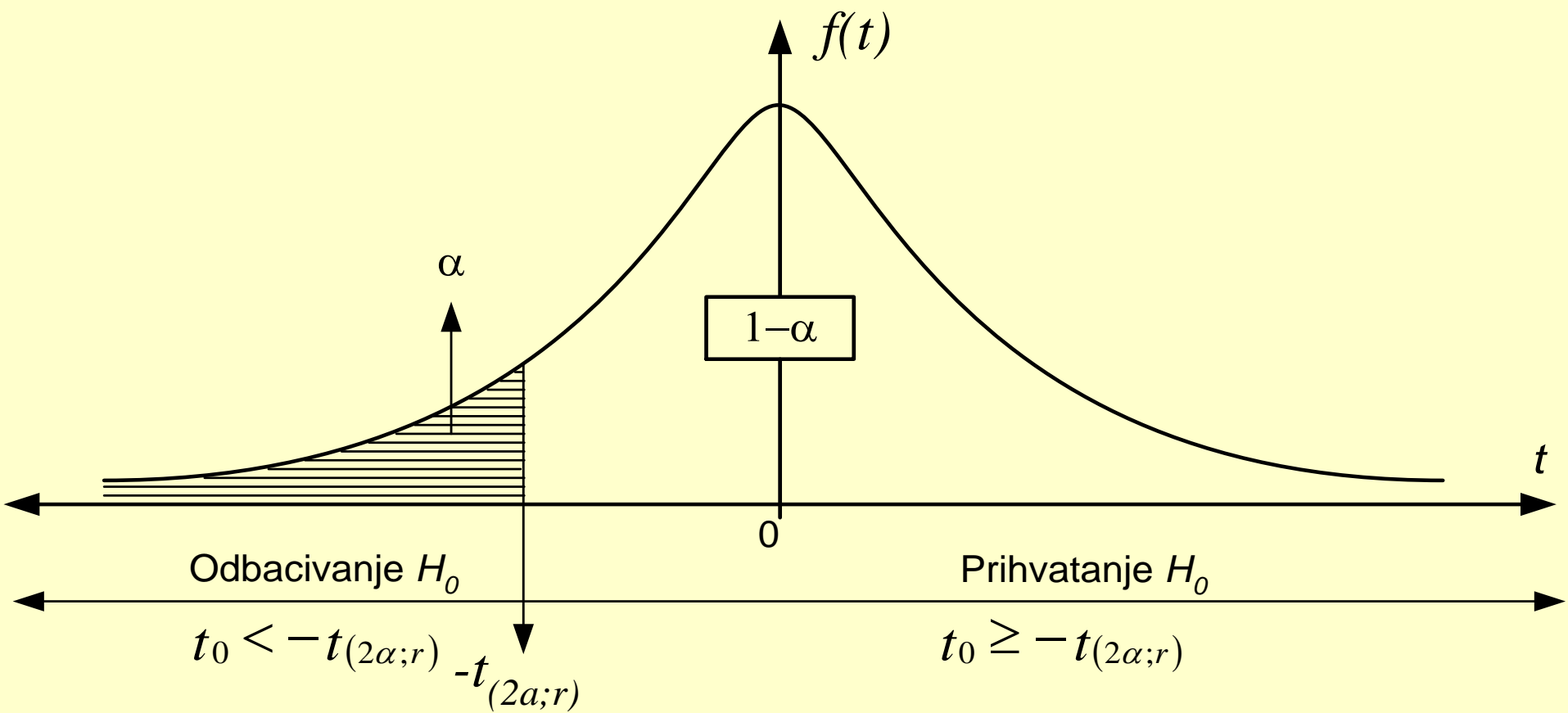
1. prosta H_0 i složena H_1 (dvosmerni test): $H_0: \mu = \mu_0$; $H_1: \mu \neq \mu_0$.

2. složena H_0 i složena H_1 (jednosmerni test): $H_0: \mu = \mu_0$; $H_1: \mu > \mu_0$.

3. složena H_0 i složena H_1 (jednosmerni test): $H_0: \mu = \mu_0$; $H_1: \mu < \mu_0$.

Oblasti prihvatanja i odbacivanja nulte hipoteze H_0

SOT-242

**Testiranje razlike a.s. osnovnog skupa i a.s. uzorka
– mali uzorak (Prilagođeno za rad u Excel-u)**

**SOT-246 Testiranje aritmetičke sredine, negrupisani
podaci, mali uzorak (Prilagođeno za rad u Excel-u)**

Testiranje razlike aritmetičkih sredina dva osnovna skupa

Ranije se radilo posebno za velike a posebno za male uzorke.

Obavezno testiranje homogenosti varijansi kod nezavisnih uzoraka. Ako je $p < 0,01$ varijansa nije homogena!

$$t_0 = \frac{(\bar{x}_1 - \bar{x}_2) - (\mu_1 - \mu_2)_0}{S(\bar{x}_1 - \bar{x}_2)}$$

SOT-249 Testiranje razlike a.s. dva zavisna uzorka (Prilagođeno za rad u Excel-u)

SOT-245 Testiranje razlike a.s. dva uzorka (Prilagođeno za rad u Excel-u)

SOT-247 Testiranje razlike a.s. dva uzorka, grupisani podaci, mali uzorci (Prilagođeno za rad u Excel-u)

Analiza varijanse (disperziona analiza; ANOVA)

Definicija:

Matematičko-statistički postupak pomoću kojeg se testira značajnost razlike između aritmetičkih sredina iz tri i više uzoraka.

Može se ispitivati uticaj:

- jednog faktora varijabiliteta,
- dva faktora varijabiliteta,
- dva faktora varijabiliteta sa više opservacija (posmatranja).

Analiza varijanse jednog faktora varijabiliteta

Formulisanje hipoteza:

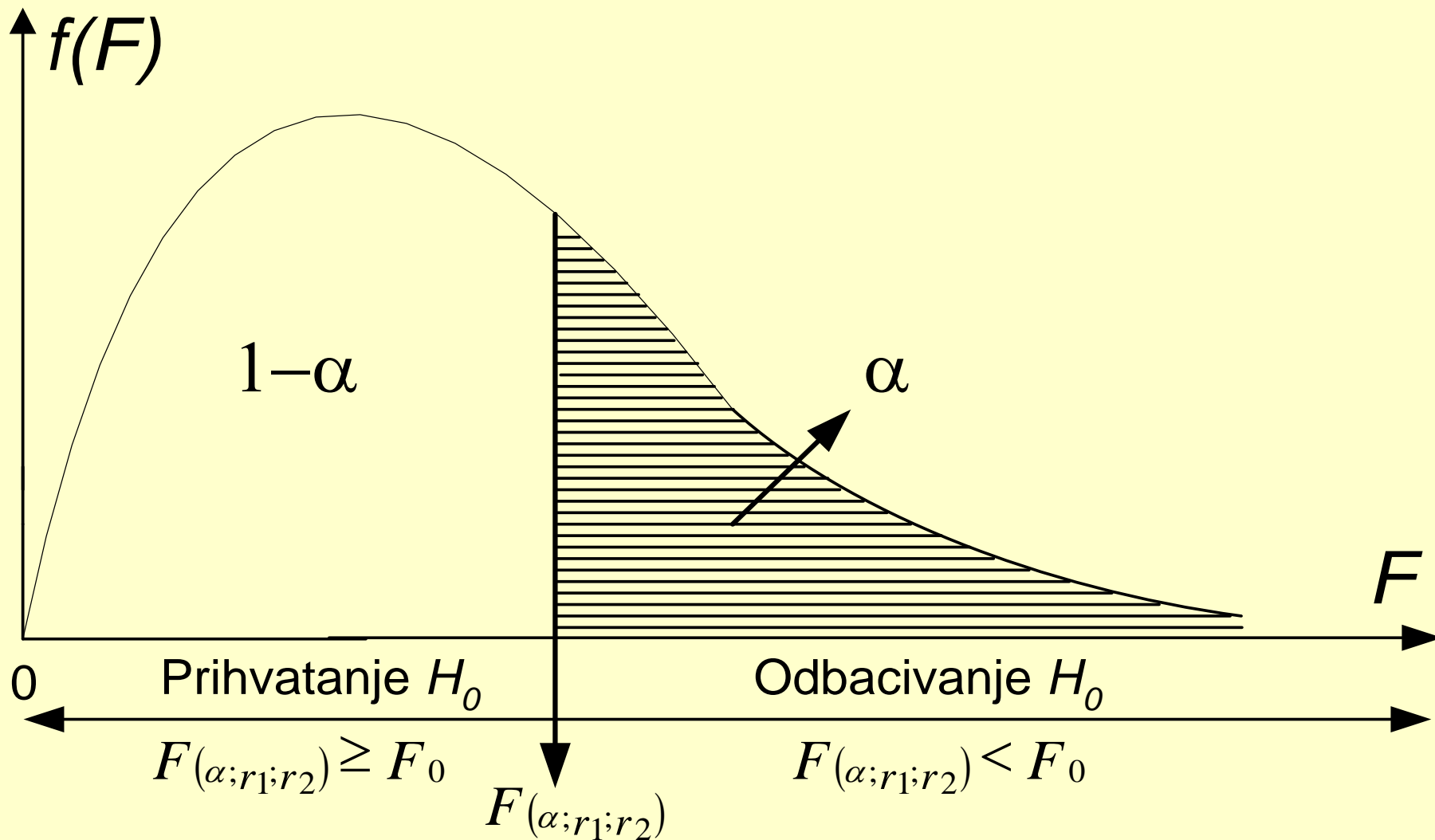
$$H_0: \mu_1 = \mu_2 = \dots = \mu_i = \dots = \mu_m = \mu,$$

H_1 : Aritmetičke sredine bar dva podskupa se među sobom razlikuju.

Tabela za analizu varijanse:

Suma kvadrata odstupanja	Broj stepeni slobode	Ocena varijanse	Odnos varijansi	Tablična vrednost
1	2	3	4	5
S_A	$r_1 = m - 1$	V_A	F_0	$F(\alpha; r_1; r_2)$ ili $F(\alpha; r_2; r_1)$
S_R	$r_2 = n - m$	V_R	-	
S_T	$r = n - 1$	V_T	-	

Grafički prikaz (Snedekorov F -raspored):

Oblasti prihvatanja i odbacivanja nulte hipoteze H_0

Testiranje kod analize varijanse jednog faktora varijabiliteta

Radi se samo ako je H_0 odbačena!

Tri testa:

- t -test,
- testiranje najmanje značajne razlike (NZR),
- Takijev test (Tukey).

Test najmanje značajne razlike:

$$NZR = t_{(\alpha, r_2)} S(\bar{x}_i - \bar{x}_{i+1})$$

$|\bar{x}_i - \bar{x}_{i+1}| < NZR;$ Razlika nije statistički značajna.

$|\bar{x}_i - \bar{x}_{i+1}| \geq NZR;$ Razlika je statistički značajna.

Statistički značajna razlika $\alpha=5\%$ (*).

Visoko statistički značajna razlika $\alpha=1\%$ (**).

SOT-232 ANOVA – jedan faktor varijabiliteta

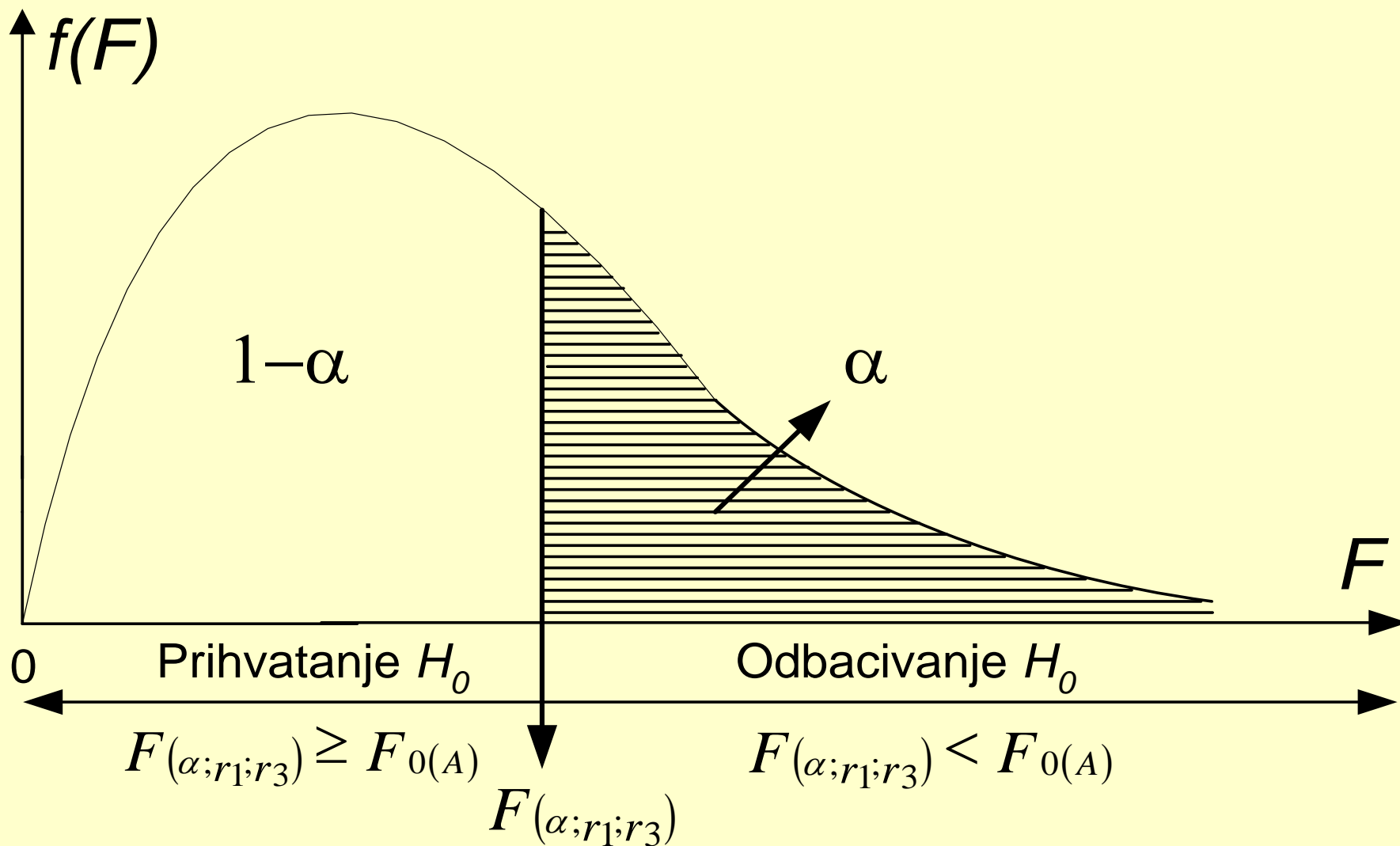
**SOT-013 K:4-13 ANOVA jednog faktora varijabiliteta
(bez proizvoljne a.s.)**

Analiza varijanse dva faktora varijabiliteta

Tabela za analizu varijanse:

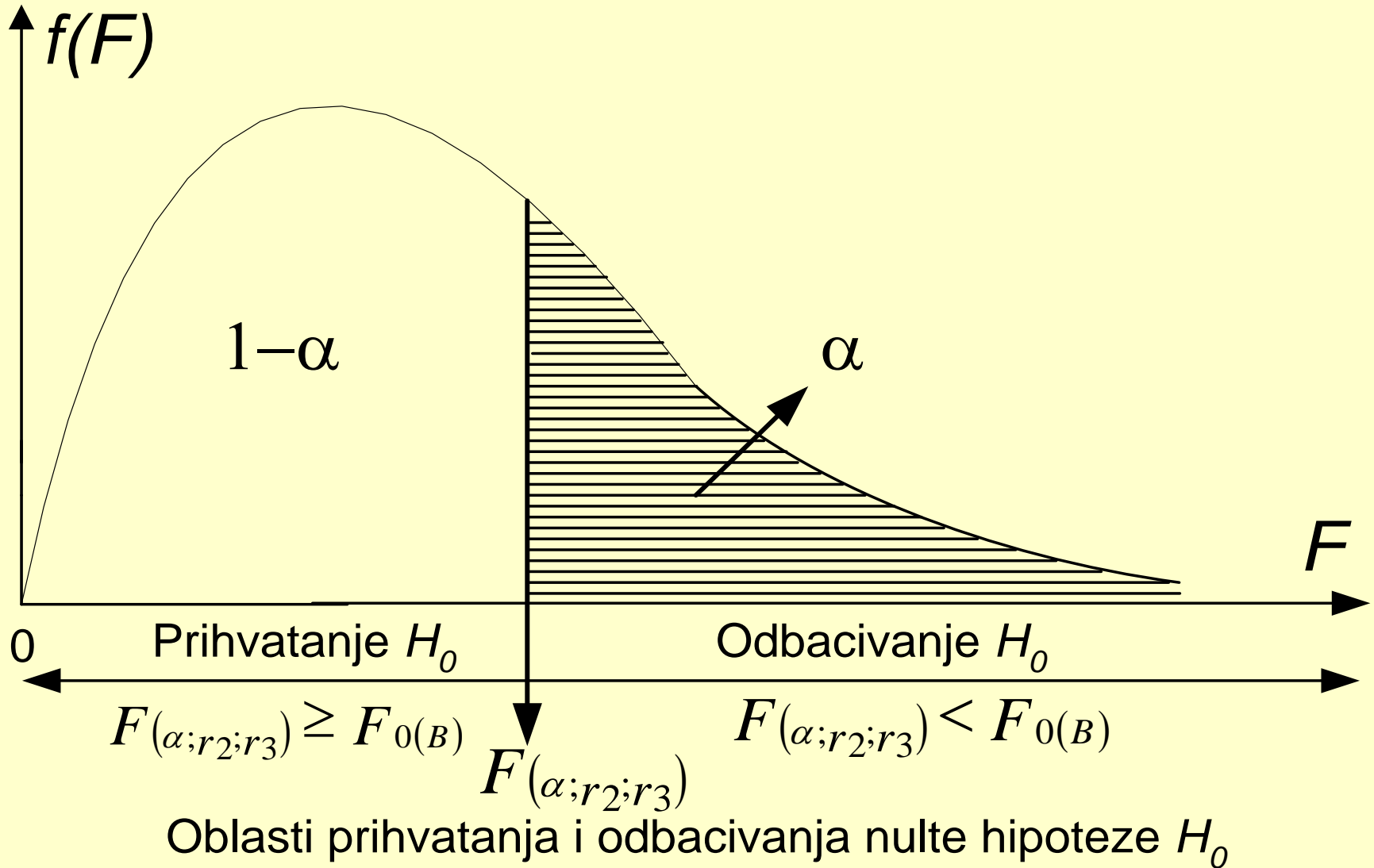
Suma kvadrata odstupanja	Broj stepeni slobode	Ocena varijanse	Odnos varijansi	Tablična vrednost
1	2	3	4	5
S_A	$r_1=m-1$	V_A	$F_{0(A)}$	$F(\alpha; r_1; r_2)$
S_B	$r_3=s-1$	V_B	$F_{0(B)}$	$F(\alpha; r_1; r_2)$
S_R	$r_2=(m-1)(s-1)$	V_R	-	-
S_T	$r=n-1$	V_T	-	-

Grafički prikaz za faktor A:

Oblasti prihvatanja i odbacivanja nulte hipoteze H_0

Grafički prikaz za faktor B:

Testiranje kod analize varijanse dva faktora varijabiliteta

Radi se samo ako je H_0 odbačena za neki od faktora!

Tri testa:

- t -test,
- testiranje najmanje značajne razlike (NZR),
- Takijev test (Tukey).

Na isti način kao i za jedan faktor varijabiliteta!

Izračunavanje relativnog uticaja faktora:

Samo u slučaju ako je nulta hipoteza H_0 odbačena za oba faktora!

$$R_A = \frac{S_A - (m - 1)V_R}{S_T - V_R} \qquad R_B = \frac{S_B - (s - 1)V_R}{S_T - V_R}$$

SOT-208

ANOVA dva faktora varijabiliteta

SOT-074 K:4-14

ANOVA dva faktora varijabiliteta

SOT-054; K(05)z 4-7 Test. n.o. normalnog rasporeda

SOT-058; K(05)z 4-8 Testiranje proporcije

SOT-029; K(05)z 4-9 Test. razlike a.s. – veliki uzorci

SOT-066; K(05)z 4-10 Test. razlike proporcija dva skupa

SOT-050; K(05)z 4-11 Test. n.o. t-rasporeda

SOT-031; K(05)z 4-12 Test. razlike a.s. – mali uzorci

SOT-069; K(05)z 4-13 ANOVA 1 faktora var.

SOT-072; K(05)z 4-14 ANOVA 2 faktora var.